

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sociální rehabilitace osob s PAS

Social rehabilitation of people with PAS

Praha 2010

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Hana Dvořáčková

Autor:
Alena Procházková, DiS.

Anotace

Název práce: Sociální rehabilitace osob s PAS

Autor: Alena procházková, DiS.

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Hana Dvořáčková

Počet slov základního textu: 9642

Cílem mé bakalářské práce je proniknout do problematiky poruch autistického spektra (dále jen PAS) a co nejlépe odpovědět na výzkumnou otázku, zda je dostatečná následná péče o dospělé s PAS po dokončení povinné školní docházky. Práce se skládá z několika na sebe navazujících celků, kdy první se zabývá vymezením cílové skupiny, jejím vzděláváním a socializací, službami sociální péče o takto postižené a jejich sociální a pracovní rehabilitací. Jako problém je spatřována situace, kdy končí povinná školní docházka a pro rodiče vyvstane otázka, co dál. V České republice je nedostatek sociálních služeb vhodných pro dospělé osoby s PAS. Chráněné bydlení, domovy pro osoby s PAS a také uplatnění na trhu práce je kapacitně naprosto nedostačující. Jedná se o služby, které napomáhají sociálnímu začleňování těchto osob do většinové společnosti a brání jejich sociální izolaci. Zmiňuji rovněž úlohu, cíle a oblasti činnosti několika občanských sdružení, které se sociální rehabilitací věnují. Následuje praktická část, kde je stanoven cíl práce. Rovněž jsou zde vytyčeny hlavní výzkumné otázky, určení respondentů a výzkumný nástroj. Poslední část práce obsahuje analýzu dat získaných z rozhovorů a shrnutí odpovědí. V závěru odpovídám na hlavní výzkumnou otázku dle výsledků zjištění. Dle názoru laické i odborné veřejnosti existuje velká potřeba sociální rehabilitace pro dospělé osoby s PAS.

Klíčová slova: autismus, poruchy autistického spektra, sociální rehabilitace

Annotation

Title: Social rehabilitation of people with PAS

Writer: Alena Procházková, DiS.

Thesis chief: PhDr. Hana Dvořáčková

Words number of the basic text: 9642

The major goal of my bachelor thesis is to understand and penetrate into spectrum of autistic disorders (next only PAS) and to answer a question whether the adults with PAS are getting sufficient care after completion of compulsory schooling. The thesis consists of several segments continuously linked together. The first part is defining target groups; education, socialization and social services for the PAS disabled people as well as their social and work rehabilitation.

As an acknowledged problem is a situation, where compulsory schooling is due and parents are facing questions what is the next step. In the Czech Republic, people with PAS disability are facing lack of suitable social services as well as sheltered housing, housing specialized for PAS disabled people and also positions on the labor market are insufficient and limited. These services facilitate social integration into majority society and preventing from social isolation. In this segment, I am mentioning the roles, aims and scope of civil associations, which are dealing with social and work rehabilitation. The following segment is practical, where the main goal of the thesis is set. Although main research questions/fields, intended respondents and research tool are listed as well.

The last segment contains an analysis based on interviews and a summary of responses. In conclusion, I am responding to the main research question according to the findings and observations from the research.

Keywords: autism, disorders of autistic spektrum, social rehabilitation

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 8. 4. 2010

Alena Procházková, DiS.

Děkuji PhDr. Haně Dvořáčkové za odborné vedení při zpracování mé bakalářské práce.

Zároveň chci poděkovat svému příteli za trpělivost a podporu během mého celého studia na UK Husitské teologické fakultě.

Obsah

Úvod	8
1. Vymezení pojmů	10
1.1. Autismus	10
1.2. Sociální rehabilitace	10
1.3. Pracovní rehabilitace	11
2. Autismus	12
2.1. Klasifikace	12
2.2. Příčiny vzniku	15
2.3. Diagnostika	15
2.4. Oblasti postižení osob s PAS	17
3. Vzdělávání a sociální učení	21
3.1. Vzdělávání	21
3.2. Sociální učení osob s PAS	22
3.2.1. Socializace u osob s PAS	22
3.3. Vzdělávání osob s PAS	23
4. Služby sociální péče	25
4.1. Sociální poradenství	25
4.2. Služby sociální péče	26
4.3. Služby sociální prevence	28
5. Sociální rehabilitace	29
5.1. Činnosti sociální rehabilitace	30
5.2. Způsoby sociální rehabilitace	31
5.3. Organizace nabízející služby sociální rehabilitace pro osoby s PAS	33
5.3.1. Apla o.s.	33
5.3.2. Máme otevřeno, o.s.	35
5.3.3. Společnost DUHA, o.s.	35
5.3.4. Rett Comunity, o.s.	36
5.3.5. AUTISTIK, o.s.	37
5.3.6. Rytmus, o.s.	38
6. Praktická část	39
6.1. Vlastní šetření	39
6.1.1. Cíl šetření	39
6.1.2. Výzkum	40
6.1.3. Rozhovory	41
6.1.4. Metoda zpracování získaných dat	42
6.2. Vyhodnocení	42
6.2.1. Výsledky šetření	42
6.2.2. Vyhodnocení jednotlivých dat	48
Závěr	50
Shrnutí	51

Seznam použité literatury	53
Přílohy	56
Otázky k rozhovorům s poskytovateli sociálních služeb pro osoby s PAS	56

Úvod

Lidé s PAS mají svůj uzavřený svět, ve kterém panuje chaos, stereotyp a neschopnost běžného sociálního kontaktu s ostatními.

V průběhu mých školních praxí jsem se setkala s několika lidmi s poruchou autistického spektra. Už během těchto praxí jsem se začala seznamovat s problémy a chováním těchto lidí a zjistila jsem, že o tomto postižení moc informací nevím. Díky zpracování této bakalářské práce jsem měla možnost do této problematiky více prohlédnout.

Odbornou praxi ke své práci jsem vykonávala v Základní speciální škole Chotouňská v Praze 10. Tato praxe byla pro mě velmi přínosná. Pracovala jsem samostatně a individuálně s dětmi i dospívajícími postiženými autismem. Během této praxe jsem měla možnost získat si jejich důvěru a tím je i lépe poznat. Měla jsem možnost i za takto krátkou dobu pozorovat postup v jejich učení a v získávání některých sociálních dovedností.

Poznala jsem jak práci speciálních pedagogů, sociálního pracovníka, psychologa, tak i rodiče, kteří každý den své děti do školy přivádějí a odvádějí.

Ve škole funguje i speciálně pedagogické centrum, kde pracuje sociální pracovníce, její práce spočívá v nabídce služeb a pomoci rodinám s dětmi s PAS. Tam jsem se také rozhodla, že část své práce zaměřím na návaznost péče o tyto děti, dospělé, když budovu školy nadobro opustí.

Cílem mé práce bylo na základě odborné literatury o daném tématu, nashromáždit informace o poruchách autistického spektra, možnostech výchovy a vzdělávání autistických dětí, zdůraznit příznivý vliv využívání sociálních služeb na pozdější socializaci a popsat faktory, které se na tomto procesu podílejí - vzdělávání, sociální služby, sociální a pracovní rehabilitace.

Celá bakalářská práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou, které jsou děleny do kapitol, dále do podkapitol. V prvních kapitolách teoretické části se věnuji vymezení pojmů autismus, sociální rehabilitace a pracovní rehabilitace, která s ní souvisí. V dalších kapitolách se zabývám výchovou, vzděláváním dětí s PAS, a dále popisují faktory, které se na procesu socializace osob s PAS podílejí - sociální služby, sociální rehabilitace, její činnosti a způsoby. Nakonec jsem pro přehled uvedla 6 neziskových organizací, které se sociální a pracovní rehabilitací osob s PAS věnují.

Praktická část je věnována rozhovorům s poskytovateli sociálních služeb, které napomáhají sociální exkluzi osob s poruchami autistického spektra. Popisuji zde své respondenty, použitou metodu, kterou jsem zaznamenávala i závěr, který jsem ze svého výzkumu udělala.

1. Vymezení pojmů

1.1. Autismus

Autismus (z řeckého *autos* = sám). - pojem autismus zavedl do psychiatrické terminologie německý psychiatr E. Bleuler. Označuje stav, při němž se u pacienta mění vztah k realitě. Snižuje se jeho kontakt s okolním světem, méně reaguje na podněty, resp. jeho reakce jsou neočekávané, ostatním nesrozumitelné.¹

Obsah intrapsychického prožívání, které absolutně nebo relativně převažuje, může pacient v některých případech popsat až po doznění psychické poruchy, jindy se odráží ve zvláštních myšlenkových obsazích, grafickém projevu a v jednání. Autismus se zároveň s poruchou asociací, afektivity a ambivalencí („čtyři A“) zařazuje mezi základní příznaky schizofrenie².

1.2. Sociální rehabilitace

„Sociální rehabilitace je proces, ve kterém osoba s dlouhodobým či trvalým zdravotním postižením absolvuje výcvik potřebných dovedností, směřujících k dosažení samostatnosti a soběstačnosti v maximální možné míře s ohledem na její zdravotní postižení, a to za účelem co nejvyššího stupně jejího sociálního začlenění.“³

Sociální rehabilitace napomáhá uživatelům v rozvoji jejich specifických schopností a dovedností důrazem na pracovní, sociální a komunikační dovednosti. Také se opírá o posilování návyků a nácvik výkonů běžných pro samostatný život. Tato služba probíhá v systému klíčových pracovníků, podpora je poskytována na základě individuálně posouzených potřeb.

---

1 (M. Bleuler, 1983)

2 (Kaplan a Sadock, 1990 in Lechta)

3 (Sborník metodickým materiálů k pracovní rehabilitaci, 2008, str. 32)

1.3. Pracovní rehabilitace

„Pracovní rehabilitace je souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením. Zahrnuje zejména poradenskou činnost zaměřenou na volbu povolání, teoretickou a praktickou přípravu pro zaměstnání, zprostředkování, udržení a změnu zaměstnání s vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti“.⁴

---

⁴ (http://portal.mpsv.cz/sz/obcane/formulareobcana/pouceni_07.pdf)

2. Autismus

2.1. Klasifikace

Autismus je zařazován mezi tzv. pervazivní vývojové poruchy, pro něž je typický zhoršený vzájemný společenský kontakt, poruchy chování, způsob komunikace a omezené, stereotypně se opakující zájmy a aktivity.

Termín pervazivní znamená v doslovném překladu pronikavý, vším pronikající. Jeho zavedení bylo podmíněno potřebou pojmově specifikovat určité symptomy. Je nadřazen označením pro skupinu poruch, jež se svým obrazem vyčleňují a odlišují od jiných kategorií.

Narušený vývoj se obvykle projeví před věkem tří let. Dítě nesnáší změny, mívá specifickou přichylnost k neobvyklým předmětům, trvá na vykonávání zvláštních rutin při rituálech nefunkčního charakteru. Jeho komunikace je silně narušena, někdy tyto děti vůbec nemluví. Pokud takto postižené dítě mluví, není schopno konverzovat, stále opakuje věty nebo slova.

Chybí u něj přátelské emoční reakce, chybí pohled do očí, dítě se bojí neškodných věcí, má záchvaty vzteku a agrese, samo se zraňuje (např. kousání zápěstí, údery dlaní do tváří, škrábání, ...). U 3/4 (někdy se uvádí až u 80%) je přidružena mentální retardace a polovina nezíská nikdy funkční řeč.

Leo Kanner jej charakterizuje těmito projevy:

- 1) neschopností navazovat vztah s rodiči a reagovat na ně od útlého dětství
- 2) neosvojením si řeči takovým způsobem, jak je to běžné u normálních dětí, dále tím, že se u nich řeč často vůbec nerozvine nebo že mluví zvláštním způsobem, který ztěžuje komunikaci
- 3) projevuje se u nich stereotypní chování, a to na různých vývojových stupních, od prostých opakovaných pohybů těla až ke komplexním rituálům, které se sestávají z prvků chování následujících v přesném pořadí

4) projevují se u nich problémy při zpracování smyslových informací a velká skupina dalších specifických problémů v chování.⁵

Kannerův syndrom

(Časný infantilní autismus, dětský autismus) – abnormální nebo narušený vývoj. Je častější 3x – 4x u chlapců, než u dívek. Poruchy se projevují v oblastech komunikace, sociální interakce, výskytu stereotypního opakujícího se chování, rituálech. Přidruženy bývají záchvaty hněvu, agrese a sebezraňování, poruchy příjmu potravy.⁶

Asi polovina dětí má intelektové schopnosti v pásmu středně těžké nebo těžké MR, dalších 20-25% v pásmu lehké MR a jen u malé části je inteligence normální.⁷

Atypický autismus

Liší se od dětského autismu buď dobou vzniku (je zřejmý až po dosažení tří let věku dítěte), nebo nejsou naplněny základní znaky autistického chování. Je častý u výrazně retardovaných jedinců.⁸

Podle jiných autorů sem naopak patří hlavně děti s dobrou inteligencí, ale s neúplně vyjádřeným obrazem (tzv. „autistické rysy“), jejichž sociální a komunikační problémy jsou závažné, ale ne tak hluboké jako u klasického autismu nebo u nichž nenacházíme typické omezení zájmu a potřebu rituálů a u nichž lze očekávat i celkově lepší prognóza do dospělosti.⁹

Aspergerův autismus

Příznaky jsou obdobné jako u autismu, nevyskytuje se však celkové zpoždění. Kannerův syndrom (klasický autismus) je považován za variantu s nižším IQ a Aspergerův syndrom za variantu s vyšším IQ (rozlišuje je IQ a slovní zásoba). V podstatě lze autismus chápat za nejtěžší a Aspergerův syndrom za nejmírnější variantu téže poruchy.¹⁰

Většina takto postižených jedinců má normální všeobecnou inteligenci, ale obvykle je značně nemotorná. Nápadné jsou abnormality sociální a komunikační (špatná schopnost neverbální

---

5 (Schopler, 1998)

6 (Peeters, 2003)

7 (Krejčířová, 2003)

8 (Hrdlička, 2004)

9 (Krejčířová, 2003)

10 (Peeters, 2003)

komunikace, a užití očního kontaktu aj.), chybění empatie a humoru, děti bývají extrémně egocentrické, s neobvyklými úzkými zájmy a bizarními vztahy k předmětům.¹¹

Vyskytuje se převážně u chlapců, a to v poměru 8:1. Často u nich také můžeme pozorovat záliby v neobvyklých předmětech, jako jsou např. data, telefonní seznamy, jízdni řády.

U některých se projevují nadprůměrné schopnosti v izolovaných oblastech např. matematika, výtvarné aktivity, hudba. Na druhou stranu však nejsou schopni zvládat běžné úkony každodenního života.

Celková prognóza a naděje na dosažení základní soběstačnosti je však podstatně lepší než u infantilního autismu. Většina lidí s Aspergerovým syndromem žije v dospělosti běžný samostatný život, i když přetrvává podivinství a ochuzení sociálních vztahů a časté je využívání psychiatrických služeb.¹²

Rettův syndrom

Jde o syndrom postihující pravděpodobně zejména dívky, a jeho příčina není známa. Časný vývoj je obvykle normální a teprve mezi 7 a 24 měsícem dojde k částečné nebo úplné ztrátě získaných dovedností. Příčina syndromu je genetická. Jeho typickými projevy jsou hyperventilace (krouživé pohyby rukou připomínající pohyby mycí), skřípění zubů, ztráta funkčních pohybů ruky, němota, plácání rukama, mytí rukou a jiné stereotypy, zvláštní přerušovaný smích. U většiny se objevují epileptické záchvaty, ataxie (porucha koordinace), zakrnělý vzrůst, chladné ruce, skolióza, atd. Téměř všechny případy doprovází hluboká mentální retardace.¹³

Rettův syndrom se ze škály pervazivních vývojových poruch poněkud vymyká. Jedná se totiž o progresivní onemocnění se známou etiologií. Je to vývojová porucha způsobená mutací X chromozómu. U ostatních pervazivních vývojových poruch etiologii dosud neznáme.

---

11 (Krejčířová, 2003)

12 (Krejčířová, 2003)

13 (Peeters, 2003)

2.2. Příčiny vzniku

Příčinou vzniku autismu je organické poškození mozku. Určitou roli zde hrají genetické faktory, infekční onemocnění a chemické procesy v mozku. Více dětí s autismem než u běžné populace utrpělo během těhotenství, porodu či těsně po porodu poškození mozku.

U dětí, které prodělaly nějakou infekci, jako zarděnky v těhotenství matky nebo herpes virus v prvních letech života, existuje zvýšené riziko vzniku autismu.¹⁴

2.3. Diagnostika

Je důležité si uvědomit, že diagnostické zhodnocení je základem veškeré terapie, výchovy i vzdělávání. Autismus není jednotná porucha a je třeba na něj pohlížet jako na obsáhlou komplexní diagnózu. Při jeho diagnostice jde v podstatě o symptomatické vyjádření mozkové dysfunkce, kterou mohou vyvolat různé příčiny.¹⁵

Stanovení diagnózy spektra autistických poruch je náročný proces, jehož podstatnou částí je psychologické vyšetření. Děti přicházející s autismem, jsou velmi různorodé.

Pro diagnózu autismu je nutné postižení ve třech oblastech: omezení sociálních interakcí, omezení komunikace (verbální i neverbální) a omezení imaginace (to se projeví omezeným repertoárem chování a hry). Pokud se tyto tři skupiny symptomů objevují společně, bývají nazývány „triádou“. Tato triáda musí být zcela zřetelná. K ní je velmi často přítomna i retardace.

Autismus se obvykle projeví už v prvních třech letech života. Symptomy jsou však nejvýraznější u dětí ve věku 3 - 6 let. U velmi malých dětí se vychází především z odpovědí rodičů.

V současné době již byla vypracována celá řada diagnostických testů.

K nejpoužívanějším v ČR v současné době patří např:

---

14 (Peeters, 2003)

15 (Peeters, 2003)

CARS (Children autistic rating scale), je posuzovací stupnice, která má celkem 15 položek. Každá položka se hodnotí stupnicí od 1 do 4 podle frekvence a intenzity abnormálních projevů v dané oblasti.

ADI-R (Autism Diagnostic Interview), je strukturovaným interview. Provádí ho zaškolený klinický pracovník s primárním pečovatelem, nejčastěji s matkou. Dotazník obsahuje 111 položek (otázek, které mají zpravidla název, definici problému, přesné znění otázky a pokyn, jak kódovat odpověď), doba k jeho pořízení se pohybuje okolo tří hodin.

Nástroj CHAT (Checklist for Autism in Toddlers), tato metoda diagnostikování je rozdělena do dvou položek. A jsou otázky pro rodiče a oddíl B vychází z přímého pozorování dítěte.¹⁶

Dále ve světě používanými jsou např.:

PEP (psychoedukační profil - zahrnuje soubor hraček a herních aktivit, které examinátor předkládá dítěti, přičemž pozoruje, hodnotí a zaznamenává jeho reakce).

AAPEP (Adolescent and Adult Psychoeducational Profile - je základem pro vypracování optimálního výchovně vzdělávacího programu, hodnotí jedince ve více kritériích, pomáhá nalézt nejlepší pracovní zařazení a životní podmínky).

Je třeba si uvědomit, že tradiční testy inteligence neberou příliš v potaz specifika autistického postižení a děti jsou tak často označovány jako netestovatelné. Je to však závěr nesprávný a předjímá určité hodnocení. Při testování těchto dětí totiž musíme brát v úvahu, že pokyny, zejména verbální, jsou příliš obtížné nebo komplikované, takže dítě jim vůbec nerozumí. Odpor tak může nastat jenom proto, že úkol je pro dítě příliš těžký nebo nejasný.

„Vyšetření dětí s PAS je z mnoha důvodů obtížné.

- a) Při špatných interpersonálních vztazích děti při vyšetření většinou nespolupracují, chybí kontakt, sociální odměny se mívají účinkem.*
- b) Děti bývají zaměřeny hlavně na své vnitřní pocity a potřeby, jsou blokovány silnou úzkostí, mají jen minimální zájem o okolí.*

---

16 (Hrdlička, 2004)

c) *Typické bizardní a neobvyklé chování, sutistimulace a stereotypie výrazně interferují při vyšetření.*“¹⁷

Při stanovení diagnózy je nutné pečlivě projít celým životem postiženého dítěte i jeho rodiny. Včasná diagnóza zvyšuje perspektivu postiženého jedince. Bohužel však bývá často stanovena opožděně či dochází k podcenění příznaků a autistické postižení je považováno za pouhé opoždění vývoje.

Někdy je také těžké odlišit autismus od hluboké a těžké mentální retardace pro jejich omezení sociálních a komunikačních dovedností a představitosti. Rozdíl je zde především v tom, že lidé s PAS nejsou schopni zvládnout úroveň vnímání symbolů, která odpovídá jejich intelektuálnímu věku. Problémy triády musí tedy být jednoznačně disproporční k všeobecné úrovni intelektuálních funkcí.

„Také projevy u mužů a žen se nepatrně liší. Dívky mají vyvinutější řeč a sociální vztahy a jejich okruh zájmů není tak vymezený a technický. Proto někdy mohou být považovány za případy se sociálním deficitem a poruchami učení.“¹⁸

2.4. Oblasti postižení osob s PAS

Problémy v myšlení

Celá lidská společnost je závislá na symbolech a lidé s autismem žijí neustále ve světě, kterému nerozumí nebo mu rozumí jen s obtížemi.

Postižení PAS mají velké problémy s porozuměním mentálního stavu. Nejsou schopni pochopit, co si jiní myslí a cítí (nedostatek empatie), a nejsou schopni si uvědomit, že oni sami či jiní lidé vůbec myslí a cítí. Nejsou si vědomi, že mají emoce.¹⁹

Poruchy kognitivních funkcí se projevují neschopností předvídat důsledky svého jednání, neschopností plánovat a odložit nějakou činnost. Postrádají abstraktní myšlení, chápou pouze konkrétní věci, zaměřují se spíše na detail, než na celek.

---

¹⁷ (Řičan, Krejčířová 1997, str. 162)

¹⁸ (Vocilka, 1994, str. 72)

¹⁹ (Krejčířová, 2003)

„Lidé s PAS se musí učit, že je samo řešitelem nějakého úkolu, situace a že každý problém se řeší podle určitých strategií.“²⁰

Celý život je pro ně také nerozpoznatelný pojem času. Chybí jim pružnost, když řeší problémů. Nedokáží se koncentrovat na komplexnější podněty (vnímají své okolí jen v omezeném rozsahu), s tím také souvisí obtížná motivace.²¹

Problémy v komunikaci

Lidé s PAS mají opožděný vývoj řeči nebo se řeč vůbec nevyvine (nesnaží se nedostatek kompenzovat jiným alternativním způsobem komunikace, jako jsou například mimika a gesta). Bývá udáváno, že až u poloviny autistických dětí se nikdy nerozvine použitelná komunikativní řeč²².

I když mají tyto lidé vyvinutou řeč, je výrazně postižená schopnost iniciovat nebo udržet konverzaci s ostatními. Jejich řeč je obvykle monotónní, bezpřízvučná a neemotivní²³. Stejně tak bývá postižena i neverbální složka komunikace, která by u neautistických dětí jinak dokázala nahradit řečový handicap.²⁴

Lidé s PAS mají problémy s užíváním jazyka a jeho gramatickou strukturou, užívání 3. osoby singuláru namísto 1. osoby ("já").

„Děti s PAS potřebují při rozvíjení komunikace specifický postup, je třeba je učit nejen jak komunikovat, ale také proč komunikovat, a to bez ohledu na jejich řečové schopnosti. Lidé s PAS nechápu k čemu komunikace slouží, neví, že pomocí komunikace si sdělujeme myšlenky, vyjadřujeme svá přání, souhlas či nesouhlas, komentujeme události, atd.“²⁵

Problémy v soc. vztazích

Je velmi časté, že takto postižení lidé kopírují chování jiných bez sociálního porozumění, využívají často rutinního chování, to je chování, se kterým měli dobrou zkušenost. Zdravý

---

20 (Krejčířová, 2003, str 58)

21 (Vágnerová, 1999)

22 (Lewis, 1996, Wiener, 1997, Sadock a Sadock, 1999 in Hrdlička, 2004)

23 (Wiener, 1997 in Hrdlička, 2004)

24 (Nesnídalová, 1995 in Hrdlička, 2004)

25 (Jelínková, 2004, str. 4)

člověk také používá rutiny, ale s porozuměním. Se změnou situace změní své chování, protože rutina už není vhodná. Sociální kontakty jsou pro zdravé lidi radostí, pro postižené PAS představují stres a znepokojení.

Dítě s PAS je třeba učit to, co má každé zdravé dítě vrozené, vědomí, že člověk patří vždy do určité sociální jednotky. Zdravý člověk je citlivý k základním sociálním signálům. Ke správné reakci na chování jiné osoby využívá paměť, představivost, dřívější zkušenosti. Lidé s PAS to nedokáží, neumí číst výrazy obličeje, gesta, doteky, zvuky.²⁶

Problémy s představivostí

„Zvláštnosti v chování jsou zjevné již v prvních letech života. Tyto zvláštnosti jsou přičítány omezené představivosti, která jim nedovolí projevit se širším repertoárem vzorů chování.“²⁷

Lidé s PAS postrádají schopnost abstrakce. Chápu jen věci konkrétní, myslí v představách, ne ve slovech, ne v pojmech. Zaměřují se spíše na detail než na celek, postrádají pružnost při řešení problémů a nechápou dostatečně pojem času.

„Nemají představivost, mají potíže s porozuměním významu mimo fyzicky vnímanou realitu. Abstraktní koncepty, jako např. čas, barvy, velikost či pocity, chápou proto jen velmi obtížně. Každou informaci zpracují pouze v takovém rozsahu a hloubce, jak jim to dovolí jejich schopnosti.“²⁸

Stereotypy a stereotypní chování

U postižených PAS se zpravidla objevuje stereotypní chování, lpění na neměnnosti života a prostředí se projevuje dodržováním určitých rituálů a odporem k sebemenším změnám osobního prostředí. U mnoha dětí s typickým a závažným autistickým postižením se motorické stereotypy vytvoří už před prvními narozeninami. Motorické stereotypy jsou jak opakované pohyby jedné nebo více částí těla (třepání či kroutivé pohyby rukama a prsty nebo komplexní specifické pohyby celým tělem jako je kývání hlavou, otáčení se na místě, atd.), tak také mimořádné zaujetí předměty či činnostmi.

---

²⁶ (Krejčířová, 2003)

²⁷ (Peeters 2003, str. 68)

²⁸ (Schopler, 1998, str. 52)

Epilepsie

Mnozí lidé s PAS a příbuznými poruchami autistického spektra trpí epilepsií. Jedno ze tří dětí s „klasickým“ autismem má (nebo měl v mladším věku) epilepsii. Epilepsie se u postiženého diagnostikuje velmi obtížně. Některé varianty epilepsie se projevují zejména „psychiatricko/psychologickými“ symptomy, jako je podivné chování, „mráкотné stavy“, „automatismus“ a záchvaty nepřítomnosti nebo uzavřenosti.²⁹

Přidružené vady a potíže – agresivita, sebepoškozování, poruchy spánku a příjmu potravy, strach (fobie), ...

Velký počet jedinců s PAS je současně mentálně retardovaných. Uvádí se, že až 80% takto postižených má IQ pod 70. Mezi další vady a potíže, patří snížená schopnost imitace pohybů, nachýlená chůze či chůze po špičkách, tleskání, luskání prsty.

U takto postižených je patrná značně neobvyklá reakce na smyslové podněty (hypersenzitivita na zvuky, světla nebo doteky, nepřiměřená reakce na vůně, pachy a nepřiměřené emocionální reakce (bezdůvodný pláč nebo smích, střídání nálad, afekty, úzkost, absence strachu v nebezpečných situacích).

Dále mezi oblasti postižení patří agresivita, sebepoškozování, problémy s pamětí, vnímáním, udržením pozornosti, problémy s výběrem nabízených možností, ...

---

²⁹ (Peeters, 2003)

3. Vzdělávání a sociální učení

Vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří bez individuálního speciálně pedagogického přístupu jsou v procesu vzdělávání znevýhodněné a výrazně limitované, zaznamenává v posledních deseti letech kvalitativní posuny. Postupně se daří měnit pohled na tyto děti ve smyslu odklonu od negativního popisu jejich neschopností, směrem ke zdůrazňování jejich výkonů a aplikaci antropologického modelu řešení celé problematiky.

Lidé s PAS potřebují péči odborníků se vzájemnou návazností. Do týmu odborníků patří: lékař, neurolog, neuropsychiatr, psycholog, speciální pedagog a sociální pracovník.

„Učení osob s PAS však musí respektovat jiný typ inteligence a myšlení a musí kompenzovat jejich vrozené nedostatky, což vyžaduje jiné, neobvyklé postupy.“³⁰

3.1. Vzdělávání

Vzdělávání dětí a dospělých s PAS představují širokou škálu, co se týká hloubky postižení, kombinace s jiným postižením (autismus – mentální retardace, autismus –EPI, ...), proto by i nabídka vzdělávacích možností měla být dostatečně široká.³¹

„ V oblasti vzdělávání osob s PAS se dnes střetávají dva téměř protichůdné proudy:

- a) Snahy po maximální možné integraci i těchto dětí do běžných škol a společnosti.*
- b) Vytváření specializovaných škol jen pro děti s PAS. Obhájci tohoto proudu vycházejí ze skutečnosti, že autismus znamená především poruchu sociálních vztahů. Porozumění běžným sociálním situacím a porozumění běžné dětské skupině je tedy příliš náročné, integrace proto není možná ihned (a pro některé děti vlastně nikdy). Těmto dětem je nezbytné zajistit odlišný, speciální způsob komunikace a učení.*

---

³⁰ (Jelínková, 2004, str. 3)

³¹ (Krejčířová, 2003)

Především je nutné učinit pro ně svět srozumitelnější, klade se proto důraz na jasnou strukturaci prostoru i času, která jim dodává jistotu.

Učení autistických dětí je vždy spojeno s konkrétními situacemi a osobami, nutné jsou proto programy umožňující generalizaci naučeného, vyžadujícího těsnou spolupráci mnoha osob, především speciální školy a rodiny, učitele školy mají mít vždy speciální výcvik.,³²

3.2. Sociální učení osob s PAS

3.2.1. Socializace u osob s PAS

Jedinec se rodí jako biologická bytost. Lidskou bytostí se stává vlivem socializace (vlivem prostředí, ve kterém žije). Nabývá specifické lidské způsoby, psychické reakce, vnímání, myšlení, citění, rozvíjí se a individualizují se u něj vyšší psychické potřeby.

Socializace se uskutečňuje tzv. „sociálním učením“, což je způsob, kterým se jedinec přizpůsobuje požadavkům svého společenského prostředí, osvojuje si typické lidské vlastnosti (charakter, zájmy, vůli, potřeby) a formy lidského prožívání a chování.

Proces sociálního učení znamená postupné přebírání závazků a povinností, zkulturňuje v uspokojování biologických potřeb, osvojuje si sebeovládání, dovednosti a návyky, učí se řídit a ovládat své chování. Dále se učí znalostem, učí se přizpůsobovat okolnímu prostředí (příroda, společnost, ...), osvojuje si lidskou řeč.

Formy sociálního učení

1) imitace – znamená napodobování, přebírání jednání ostatních jedinců a vykonávání úkonů ve stejné podobě. Je to nejběžnější forma sociálního učení. Jeden z prvních projevů socializace je úsměv a jedním z nejvýznamnějších faktorů je řeč.

2) identifikace - převzetí určitého vzoru pro chování a jednání a ztotožnění se s ním

3) přebírání úloh - chování podle role (funkce, postavení, pozice, ...). Toto chování umožňuje předvídat chování příslušníků ve společnosti vzhledem k jejich společenské roli (žák ve škole,

---

³² (Říčan, Krejčířová, 1997, str. 72)

dítě v rodině, vedoucí pracovník, ...).

4) citová nákaza – je přebírání citových stavů ostatních jedinců s nimiž jsme v bezprostředním kontaktu, aniž by sami měli tendenci ovlivňovat ostatní jedince.³³

3.3. Vzdělávání osob s PAS

Na začátku této kapitoly jsem popsala, jak probíhá socializace u zdravých lidí, avšak u lidí s PAS probíhá pomaleji a odlišným způsobem.

Jejich socializace je ztížena tím, že tito lidé nedokáží rozeznávat chování kolem nich, je pro ně nečitelné, nesrozumitelné. Nespojují si účel chování s výsledkem a dopad na realitu. Proto se nemohou chovat tak, jak se od nich očekává, nepřijímají tedy všemi uznávané normy a neplní tak svou sociální roli.

Formy sociálního učení u osob s PAS

1) manipulace - znamená fyzickou pomoc, kdy s dítětem provádíme veškeré pohyby. Nevyžaduje od dítěte velkou snahu. Používáme ji zpravidla tam, kde je třeba, aby se dítě vyhnulo chybám (na začátku nového úkolu, nebo kde je některá část příliš obtížná).

2) přímá asistence - učitel nebo rodič podává dítěti pomůcky, popř. dokončí poslední část úkolu.

3) demonstrace - učitel sám předvede činnost, zatímco jej dítě pozoruje. Je-li úkol obtížný, demonstraci můžeme několikrát opakovat a dítě postupně zapojovat do činnosti.

4) pravidelně se opakující postup - učitel sleduje, opravuje, popř. odměňuje

5) návody, klíče, povzbuzení - jde o určité signály, které dítěti pomohou nebo jej povzbudí při plnění úkolů např. pokývnutí hlavou, dotknutí se či ukázání určitého předmětu, první hláska

---

33 (<http://www.yarousch.cz>)

6) sluchový i vizuální signál užitý společně - používají se jen tehdy, jsou-li skutečně nezbytné

7) pantomima - předvádíme nějaký pohyb nutný ke splnění úkolu, aniž použijeme nějakou pomůcku

8) slovní pokyny - většinou se týkají mluveného slova, mohou však být nahrazeny i vhodnou znakovou řečí

4. Služby sociální péče

Služby sociální péče napomáhají osobám se zdravotním postižením a jejich rodinám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem zajistit jim, v co největší možné míře zapojení do běžného života společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení.

Soc. služby zahrnují:

Sociální poradenství

Služby sociální péče

Služby sociální prevence

Formy poskytování služeb:

Sociální služby se poskytují jako služby pobytové, ambulantní a terénní

- 1) Pobytovými službami se rozumí služby spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb
- 2) Ambulantními službami se rozumí služby, za kterými osoba dochází nebo je doprovázena nebo dopravována do zařízení sociálních služeb a součástí služby není ubytování
- 3) Terénními službami se rozumí služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí

4.1. Sociální poradenství

- *Základní sociální poradenství*
  - základní sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé životní situace
- *Odborné sociální poradenství*

- odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob

4.2. Služby sociální péče

- *Osobní asistence*

- je služba poskytována osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby
Služba se poskytuje bez časového omezení, v přirozeném sociálním prostředí a při činnostech, které osoba potřebuje.

- *Pečovatelská služba*

- je to terénní či ambulantní služba, poskytována osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Služba se poskytuje ve vymezeném čase v domácnostech osob a v zařízeních sociálních služeb.

- *Průvodcovské a předčitatelské služby*

- je to terénní či ambulantní služba, poskytována osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení v oblasti orientace nebo komunikace, a napomáhá jim osobně si vyřídit vlastní záležitosti.

- *Podpora samostatného bydlení*

- tato terénní služba zahrnuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.

- *Odlehčovací služby*

- jsou pobytové, ambulantní a terénní služby poskytované osobám, které celodenně pečují o osobu zdravotně postiženou. Tato služba jim poskytuje nezbytný odpočinek.

- *Centra denních služeb*

- v centrech denních služeb se poskytují ambulantní služby osobám, které mají

zdravotní postižení, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby.

- *Denní stacionáře*
  - v denních stacionářích se poskytují ambulantní služby osobám se zdravotním postižením, které vyžadují pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby

- *Týdenní stacionáře*
  - v týdenních stacionářích se poskytují pobytové služby osobám se zdravotním postižením, které vyžadují pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby

- *Domovy pro osoby se zdravotním postižením*
  - v domovech pro osoby se zdravotním postižením se poskytují služby osobám se zdravotním postižením, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby

- *Chráněné bydlení*
  - je to pobytová služba poskytovaná, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení, a kteří vyžadují pomoc jiné fyzické osoby

- *Sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních ústavní péče*
  - ve zdravotnických zařízeních ústavní péče se poskytují sociální pobytové služby, které již nevyžadují ústavní zdravotní péči, ale vzhledem ke svému zdravotnímu stavu se nejsou schopny se obejít bez pomoci jiné fyzické osoby. Tato služba trvá do té doby, než je jim zabezpečena pomoc osobou blízkou nebo jinou fyzickou osobou nebo zajištěno poskytování terénních nebo ambulantních sociálních služeb anebo pobytových sociálních služeb v zařízeních sociálních služeb

4.3. Služby sociální prevence

- *Raná péče*
  - je to terénní či ambulantní služba poskytována dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivé životní situace. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.

- *Sociálně aktivizační služby*
  - jsou ambulantní, popřípadě terénní služby poskytované osobám se zdravotním postižením ohroženým sociálním vyloučením

- *Sociálně terapeutické dílny*
  - jsou to ambulantní služby poskytované osobám se sníženou soběstačností s důvodu zdravotního postižení, které není možné z tohoto důvodu umístit na otevřeném ani chráněném trhu práce. Jejich účelem je dlouhodobé a pravidelná podpora zdokonalování pracovních návyků a dovedností prostřednictvím sociálně pracovní terapie.

- *Sociální rehabilitace*
  - je souborem specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných, pro samostatný život nezbytných činností alternativním způsobem využívajícím zachovaných schopností, potencionálů a kompetencí. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb.³⁴

---

³⁴ (Zákon o soc. službách, č. 108/2006 Sb.)

5. Sociální rehabilitace

*„Sociální rehabilitace je soubor specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných, pro samostatný život. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb.“*³⁵

Sociální rehabilitaci lze provozovat mnoha způsoby, záleží na uchopení zákonných podmínek poskytovatelem případně zřizovatelem služby a samozřejmě také na schválení registračním orgánem. V rámci registru poskytovatelů sociálních služeb lze vyhledat v naší zemi bezmála 300 sociálních služeb hlásících se k provozování sociální rehabilitace. Někteří poskytovatelé se zaměřují na podporu zaměstnávání, jiní na nácvik běžných denních dovedností, pole působnosti je poměrně široké.³⁶

Sociální rehabilitace patří mezi ty sociální služby, které nebyly právně upraveny, a možná zatím není zažitý žádný konkrétní vzor, podle něž by se tato služba měla provozovat. Zákon je v tomto ohledu obecný, dává tak větší prostor k různým výkladům. Třeba je to tak dobře, možná to byl i záměr tvůrců právní normy.

U osob s PAS se v České republice zabývá sociální rehabilitací občanské sdružení APLA, o.s., Máme otevřeno, o.s., Rytmus, o.s a Společnost DUHA. Počet pracujících autistů je ale velmi malý. Dětem s PAS stát již deset let zaručuje školní docházku, ale po jejím ukončení nastává problém, co dál. Po jejím ukončení děti většinou odcházejí do praktických škol nebo učilištích. Ale co se týká starších lidí s PAS, ti skoro žádnou šanci na zaměstnávání nemají.

Miroslava Jelínková ze sdružení Autistik říká, že nedostatek pracovních příležitostí znamená pro autistu významné zhoršení jeho stavu: *„Po skončení učiliště, kterých je v ČR pro tyto děti velmi málo, a nebo už po skončení povinné školní docházky, dají rodiče autistické dítě do ústavu, protože se o ně nemohou starat. To je pro dítě katastrofa. Nebo je rodiče*

---

35 (Zákon o sociálních službách, 108/2006)

36 (MPSV, 2009)

nechají doma, což je také špatné. Autismus je totiž natolik závažné a komplexní postižení, že ho rodina nemůže sama zvládnout. Takže dítě s PAS deset let navštěvuje „auti“ třídy, dostane se mu odborného vzdělání, ale protože není návaznost, tak se děti samozřejmě dostanou na mnohem nižší úroveň a pokud se ve správném vzdělávání nepokračuje, nastává regrese.“

Autisté mohou v současnosti pracovat společně s osobami s jiným mentálním postižením v chráněných dílnách. Počet samostatných dílen je ale značně omezený. Chráněné dílny celkem fungují při ústavech sociální péče, stacionářích a jiných zařízeních internátního typu.

5.1. Činnosti sociální rehabilitace

Sociální rehabilitace je poskytována formou terénních nebo ambulancních služeb a obsahuje tyto základní činnosti:

a) nácvik dovedností pro zvládnání péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění:

- nácvik obsluhy běžných zařízení a spotřebičů,
- nácvik péče o domácnost, například péče o oděvy, úklid, drobné údržbářské práce, chod kuchyně, nakupování,
- nácvik péče o děti nebo další členy domácnosti,
- nácvik samostatného pohybu včetně orientace ve vnitřním i venkovním prostoru,
- nácvik dovedností potřebných k úředním úkonům, například vlastnoručního podpisu.

b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím:

- doprovázení dospělých do školy, školského zařízení, zaměstnání, k lékaři, na zájmové aktivity a doprovázení zpět,
- nácvik schopnosti využívat dopravní prostředky,
- nácvik chování v různých společenských situacích,
- nácvik běžných a alternativních způsobů komunikace, kontaktu a práce s informacemi,

c) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti:

- upevňování získaných motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností,

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:

- podávání informací o možnostech získávání rehabilitačních a kompenzačních pomůcek, informační servis a zprostředkování služeb

5.2. Způsoby sociální rehabilitace

V rámci služeb sociální rehabilitace se nabízí dlouhodobá pomoc a podpora lidem s různým postižením, také ale lidem s PAS. Většinou s Aspergerovým syndromem a s vysoce funkčním autismem. Nejvíce se touto podporou zabývá občanské sdružení APLA.

Tato podpora se poskytuje následujícími způsoby:

Individuální nácviky sociálních dovedností

Tato služba se poskytuje přímo v místě bydliště. Uživatel se tak pohybuje ve svém přirozeném prostředí, čímž je zajištěno snížení jeho případné nejistoty. Na začátku služby je s ním sepsána smlouva, jejíž součástí je individuální plán, podle kterého se v průběhu služby postupuje. Nejčastějšími tématy individuálních nácviků jsou nakupování, cestování v MHD nebo jednání na úřadech. Náplň zakázky závisí na potřebách uživatele.

Skupinové nácviky praktických dovedností

Skupinové terapie vychází z faktu, že lidé s PAS mají obtíže s navazováním sociálních vztahů, řešením určitých situací, mezilidskými vztahy. V rámci skupinových nácviků nacvičují s uživateli dva terapeuti tyto problematické oblasti. Skupiny jsou určeny především lidem s Aspergerovým syndromem ve věku od 7 let do dospělosti. Skupiny jsou tvořeny 3 až 5 uživateli podobného věku. Cílem této terapie jsou nácviky sociálního chování a s ní spojené komunikace. Učí se podrobně vyhodnocovat své jednání a jednání druhých s bližším zaměřením na myšlenky a emoce. Náplň je upravována dle jejich požadavků, nejčastěji se nácviky týkají komunikace se spolužáky, seznamování se s vrstevníky opačného pohlaví,

vyjádření svých potřeb, nakupování, komunikace s učiteli a rodiči. Se staršími uživateli probíhá kognitivní terapie zaměřená na případné deprese nebo úzkosti.³⁷

Terapie problémového chování

Problémové chování, které se u osob s PAS často vyskytuje, je mnohdy vyřazuje z kolektivu vrstevníků, brání jim ve vzdělávání, znemožňuje jim pobyt na určitých místech či účast na různých aktivitách. Terapeuti používají podle míry handicapu uživatele buď kognitivně-behaviorální terapii (KBT) nebo aplikovanou behaviorální analýzu (ABA).

Počítačové kurzy

Umožňují všem dosáhnout základní úrovně informační gramotnosti - získat elementární dovednosti v ovládání výpočetní techniky a moderních informačních technologií, orientovat se ve světě informací, tvořivě pracovat s informacemi a využívat je při dalším vzdělávání i v praktickém životě. Získané dovednosti jsou nezbytným předpokladem uplatnění na trhu práce i podmínkou k efektivnímu rozvíjení profesní i zájmové činnosti.³⁸

Chráněné dílny (chráněná pracovní dílna)

do chráněných dílen a na chráněná pracoviště jsou zařazováni zejména uživatelé se změněnou pracovní schopností s těžším zdravotním postižením, s mentálním postižením, občané, kteří mohou podávat jen zmenšený pracovní výkon a nelze je umístit na volných pracovních místech na trhu práce, a občané se změněnou pracovní schopností po dobu přípravy k práci.³⁹

Přechodné zaměstnávání

Je časově limitovaný pracovní rehabilitační pokus umožňující lidem s PAS, kteří pro svůj handicap nejsou schopni obstát v běžném zaměstnání bez cizí pomoci, nácvik sociálních dovedností potřebných k získání zaměstnání a udržení se v něm, a to v prostředí primárního trhu práce a za pomoci socioterapeuta.⁴⁰

---

37 (<http://www.praha.apla.cz/socialni-rehabilitace/index.php>)

38 (<http://www.praha.apla.cz/socialni-rehabilitace/index.php>)

39 (M. Sosnovská, *Tranzitní Program Máme otevřeno o.s.*)

40 (M. Sosnovská, *Tranzitní Program Máme otevřeno? o.s.*)

Podporované zaměstnávání

Poskytuje uživatelům podporu při hledání práce a to odpovídajícím způsobem jejich konkrétním potřebám. Nabízí jim pomoc s hledáním práce, podporu při jednání se zaměstnavateli, možnost vyjednat si další důležité věci na pracovišti (požádat kolegu o pomoc, po splnění zadaného pracovního úkolu si říci o další, domluvit si přestávku mezi prací, dovolenou, návštěvu lékaře). Uživatelům, kteří potřebují pomoci po nástupu do práce, pomáhá pracovní asistent např. učit se, podle čeho najít příslušný regál, jak třídit knihy v knihovně, kam ukládat jednotlivé dokumenty ap.). V případě, že uživatel nepotřebuje asistenta na pracovišti, má možnost hovořit na schůzkách o tom, jak zvládnout zadané úkoly a povinnosti (např. chodit včas, splnit všechny úkoly).⁴¹

Job klub

Je jednou z forem, jak se ve skupině bavit a připravovat na hledání zaměstnání. Jedná se o 10 sezení s pracovním konzultantem, která předcházejí "hledání práce". V JOB KLUBU se pracuje ve skupině a to interaktivní formou. Každé setkání je zaměřeno na určité téma, kterým může být, např. proč hledám práci, jaké jsou druhy práce, jak a kde najdu práci, jak si podat inzerát, jak poznat správný inzerát, jak napsat životopis, jaké dokumenty si mám vzít sebou na pohovor se zaměstnavatelem, apod.⁴²

5.3. Organizace nabízející služby sociální rehabilitace pro osoby s PAS

5.3.1. Apla o.s.

Priority a cíle

Apla o.s. poskytuje komplexní služby lidem s poruchou autistického spektra, jejich rodinám a odborné veřejnosti prostřednictvím profesionálních a vysoce motivovaných zaměstnanců a externích spolupracovníků. Prosazují a zvyšují standardy kvality sociálních služeb a individuální přístup k uživatelům služeb.

---

41 (<http://www.praha.apla.cz/socialni-rehabilitace/index.php>)

42 (<http://www.praha.apla.cz/socialni-rehabilitace/index.php>)

Hlavním cílem je vytvoření a provozování komplexního systému služeb sociální péče, sociální prevence a dalších služeb podporujících osobní rozvoj lidí s poruchou autistického spektra a jejich integraci do společnosti s pomocí těchto aktivit:

- zlepšení diagnostiky poruch autistického spektra v ČR
- rozvoj komunikace, kognitivních a jiných schopností osob s PAS
- eliminace problémového chování
- rozvoj a podpora vzdělávacích programů pro osoby s PAS
- podpora rodin osob s PAS směrem k jejich funkčnímu životu
- informovat širokou veřejnost o problematice PAS
- rozšířit znalosti odborníků (zejména pediatriů, psychologů, psychiatrů, logopedů, neurologů a pedagogů) v oblasti péče o osoby s PAS
- zprostředkovávání dalších sociálních služeb a poradenství
- provozování služeb podporujících rozvoj sdružení
- usilování o kvalitativní růst sociálních služeb pro lidi s PAS na území především Prahy a Středočeského kraje, ale i celé České republiky a zemí EU

Oblasti činnosti

Prostřednictvím poskytovaných služeb, publikační činností, zapojením se do komunitního plánování sociálních služeb a systematickým „public relations“ podporují komplexní profesionální péči o lidi s PAS a jejich blízké především v těchto oblastech:

- psychologické a psychiatrické služby
- sociální služby
- vzdělávací, pracovní a sociální odborné programy pro lidi s poruchou autistického spektra
- vzdělávání odborníků, zejm. psychologů, lékařů, pedagogů a podpůrného personálu, který se podílí na péči o osoby s PAS
- informovanost a osvěta odborné i laické veřejnosti ⁴³

---

43 (Výroční zpráva Apla, o.s., 2008)

5.3.2. Máme otevřeno, o.s.

Priority a cíle

Podporuje lidi se speciálními potřebami, převážně s mentálním postižením a autismem, v obhajobě jejich práv, uplatnění na trhu práce a volnočasových aktivitách. Usiluje o rozvoj dobrovolnictví a oslovuje společnost o problematice lidí s postižením.

Oblasti činnosti

- Jiné odpoledne: Projekt Integrace a resocializace dětí s mentálním postižením, s PAS a se specifickými potřebami, do zájmových činností (různých kroužků)
- Dobrovolnické centrum - Akce Pontony: Dobrovolnický program setkávání mládeže s postižením a bez - mladé lidi s postižením seznamujeme s vrstevníky - školenými dobrovolníky.
- Asistenční služba: Asistenční služba je "odlehčením", pomáhajícím najít určitý čas pro sebe lidem pečujícím o člověka s mentálním postižením.
- Informační a poradenské centrum (IPC): Poskytuje informace se zaměřením na integraci lidí s mentálním postižením a autismem do společnosti.
- Pracovně - tréninkový program v kavárně Vesmírna: Cílem je zprostředkovat klientům pracujícím v kavárně pracovní a sociální zkušenosti a vytvořit prostor pro setkávání lidí s postižením a bez v centru Prahy.
- Tranzitní program: Tento program je podporovaným zaměstnáváním. Cílem je pomoci klientům s postižením s přechodem na běžný trh práce.⁴⁴

5.3.3. Společnost DUHA, o.s.

Priority a cíle

Posláním o.s. Rytmus je umožnit lidem se znevýhodněním aktivní zapojení a seberealizaci zejména při vzdělávání a pracovním uplatnění v běžném prostředí.

Oblasti činnosti

- sociální rehabilitace - podporované zaměstnávání a tranzitní program

---

44 (Výroční zpráva Máme otevřeno, o.s., 2008)

- poradenská činnost v oblasti zaměstnání
- pracovní rehabilitace
- výzkum
- publikační činnost
- osobní asistence
- poradenství v oblasti výběru škol
- zastupování rodičů dětí s postižením při jejich jednání s úřady a školami
- publikační osvětová činnost na podporu inkluze
- pořádání akcí na podporu školní inkluze
- vzdělávací akce pro učitele ⁴⁵

5.3.4. Rett Comunity, o.s.

Priority a cíle

Toto malé občanské sdružení si založili rodiče dívek s tímto postižením. Prvotním cílem bylo nashromáždit informace o tomto postižení a vzájemná komunikace a sdílení rad mezi rodiči.

Po roce fungování si sdružení stanovilo tyto cíle:

- sdružit rodiče a rodiny s RETTovým SYNDROMem ke vzájemné výměně zkušeností a poznatků
- pořádat setkání všech členů občanského sdružení s obdobným programem, besedami, poradenstvím
- získávat, zpracovávat a distribuovat dostupné informace z jednotlivých oblastí z hlediska péče, vzdělávání, integrace, výzkumu a činnosti podobných organizací u nás i ve světě, účast na mezinárodních kongresech o RETTově SYNDROMu a předání nových informací
- zprostředkovávat poradenskou a další odbornou pomoc rodinám a dětem v oblasti lékařské, sociálně-právní, psychologické a speciálně pedagogické
- prostřednictvím sponzorů pomáhat rodinám s nákupem zdravotních potřeb pro postižené děti
- nabídnout aktivity pro volný čas (kultura, hypoterapie, masáže, apod.)

---

⁴⁵ http://www.rytmus.org/rytmus/index.php?p=co_delame&site=default

- přiblížit široké veřejnosti běžný život rodin s takto postiženými dětmi, vyvolat zájem o pomoc těmto rodinám a přispět k jejich začlenění do společnosti + práce s masmédií
- vedení a rozšiřování www stránek jako informačního servisu pro rodiče dívek postižených RETTovým SYNDROMem⁴⁶

5.3.5. AUTISTIK, o.s.

Priority a cíle

Autistik o.s. vytváří společenské a ekonomické podmínky pro optimální rozvoj občanů s PAS. Napomáhání realizace práva na vzdělání a výchovu takto postižených a vytváří jim podmínky pro snazší integraci do společnosti. Dále se zabývá ochranou práv občanů s PAS a jejich rodin.

Oblasti činnosti

- Pravidelné výstavy výtvarných prací dětí s autismem
- Rehabilitační, terapeutické a ozdravné pobyty pro rodiny s autistickými dětmi
- Přednášky předních světových odborníků (Schopler, Lansing, Shattock, Berney, Peeters)
- Praktický výcvik v TEACCH programu prováděný odborníky z Opleidingscentrum Autisme (Belgie) a ze školy Aarhus (Dánsko) a z Centra pro komunikaci z Gentu (Belgie)
- Praktický výcvik v konkrétní komunikaci prováděný odborníky z Gentu (Belgie)
- Překlady odborných knih⁴⁷

---

⁴⁶ <http://www.rett-cz.com/cz/o-nas/projekt>

⁴⁷ (www.volny.cz/autistik/)

5.3.6. Rytmus, o.s.

Priority a cíle

Posláním o.s. Rytmus je umožnit lidem se znevýhodněním aktivní zapojení a seberealizaci zejména při vzdělávání a pracovním uplatnění v běžném prostředí.

Oblasti činnosti

- sociální rehabilitace - podporované zaměstnávání a tranzitní program
- pracovní rehabilitace
- poradenská činnost v oblasti zaměstnání
- výzkum a vzdělávání publikační činnost⁴⁸

---

48 (Výroční zpráva Rytmus, 2008)

6. Praktická část

6.1. Vlastní šetření

6.1.1. Cíl šetření

Na co chci svou volbou tématu upozornit?

Ráda bych upozornila na možnost potřeby existence služby sociální rehabilitace formou zaměstnání lidí s PAS – tedy nedostatek služeb pro zmíněné osoby. Jde o situace, kdy dospělí jedinci s tímto postižením vycházejí ze školských zařízení a jejich seberozvoj se často zastaví na tom, že už jen setrvávají v domácím, případně ústavním prostředí či v lepším případě navštěvují denní centra a stacionáře, kde však obvykle nedochází k začlenění do většinové společnosti.

Mám za to, že tento typ služby sociální rehabilitace není odborné i laické veřejnosti příliš znám, tedy není v praxi zatím tolik využíván. Přesto mám za to, že se jedná o velmi vhodnou sociální službu, která efektivně přispívá k co největšímu začlenění osob se zdravotním postižením (s PAS) do většinové společnosti. Zapojení osob s PAS do pracovního procesu může rovněž přispět k jejich pocitu užitečnosti na trhu práce a zvýšení jejich sebevědomí.

Koho chci na toto upozornit?

Na tuto problematiku bych chtěla upozornit osoby pracující s lidmi s PAS a jejich prostřednictvím také samotné lidi s postižením a jejich blízké.

Proč si myslím, že to neví a nevěnují tomu dostatečnou pozornost?

Sociální politika České republiky se dle mého názoru prozatím zaměřuje zvláště na problematiku seniorů (rozvoj pečovatelské služby apod.) nebo dětí a mládeže, ale problematika dospělých se speciálními potřebami zůstává opomíjena.

Pozornost je věnována zejména tématům, které veřejnost vidí ráda (problematika dětí a mládeže) nebo které je pro množství jedinců v cílové skupině a tlak jimi způsobený opravdu třeba řešit (senioři).

Proč je třeba na tuto problematiku upozornit?

Lidé s PAS ani jejich blízcí a pečovatelé nemusejí znát jejich možnosti. Bylo by dobré je upozornit na to, že dle zákona o sociálních službách a prováděcích předpisů existuje služba sociální rehabilitace, která by jim mohla pomoci v jejich dalším seberozvoji a snadnějším zapojení do většinové společnosti. Rovněž je možné poukázat na využití jiných služeb jako např. chráněné dílny, pracovní rehabilitace.

Co by se s pomocí poznatků získaných z výzkumu mělo změnit?

Poznatky získané z rozhovorů s poskytovateli služeb sociální rehabilitace, prováděných v rámci bakalářské práce, je informativní a může sloužit k získání povědomí o problematice návaznosti péče o osoby s PAS, po dokončení jejich školní docházky.

Čeho by se poznatky mé práce měly týkat, abych naplnila účel jejich užití?

Poznatky získané z provedených rozhovorů by se měly týkat zjištění, zda se poskytovatelé sociálních služeb pro osoby s PAS domnívají, že je v České republice návaznost služeb sociální a pracovní rehabilitace pro dospělé s PAS. Zda je v místě opravdu nedostatek sociálních služeb zaměřených na sociální a pracovní rehabilitaci pro osoby s PAS.

6.1.2. Výzkum

Hlavní výzkumná otázka:

Je návaznost péče o osoby s PAS po dokončení povinné školní docházky dostatečná?

Dílčí výzkumné otázky:

- 1) V jakém zařízení pracujete a v čem spočívá Vaše pracovní náplň?
- 3) Co si myslíte o návaznosti péče o osoby s PAS? Je dostačující? Pokud ne, co v ČR chybí?
- 5) Co si myslíte o zaměstnávání osob s PAS?
- 6) Jaká jsou úskalí v zaměstnávání dospělých s PAS, proč je složité?
- 7) Zabývá se zaměstnáváním osob s tímto postižením nějaká organizace?
- 8) Je v ČR nějaká samostatná chráněná dílna, která by dospělé s PAS zaměstnávala?

Respondenti a technika šetření

Rozhovory jsou vedeny s poskytovateli sociálních služeb. Zkoumanou jednotkou jsou poskytovatelé sociálních služeb pro osoby s PAS. Pracovníci, kteří pracují v neziskových organizacích, které poskytují služby sociální a pracovní rehabilitace osobám s poruchami autistického spektra.

Jako techniku šetření jsem si vybrala polostandardizovaný rozhovor. Bohužel se mi nepovedlo sejít se všemi pracovníky osobně, a proto jsem u 6 respondentů zvolila kladení otázek pomocí elektronické pošty.

Respondenti

Respondenty jsou pracovníci organizací, které poskytují sociální rehabilitaci dětem a dospělým s PAS. Tyto organizace jsem oslovila se žádostí o návštěvu a exkurzi. Tam jsem také provedla svůj rozhovor. U občanských sdružení, kde se mi návštěva nepovedla dohodnout, jsem zvolila formu komunikace přes elektronickou poštu. Sdružení, které nereagovali vůbec, jsem pro přehled alespoň uvedla do výčtu organizací, které s lidmi s PAS pracují. Respondent rozhovoru je zástupce určité sociální služby z organizace, pokud možno ten.

Rozhovory se uskutečnili v průběhu období od června 2009 do listopadu 2009.

Respondenti jsou z následujících organizací:

- APLA, občanské sdružení
- Máme otevřeno, občanské sdružení
- Rett Comunity, občanské sdružení
- Společnost DUHA, občanské sdružení
- Raná péče
- Rytmus, občanské sdružení

6.1.3. Rozhovory

Výzkumným nástrojem je polostandardizovaný rozhovor a kladení otázek elektronickou formou. Rozhovor jsem sestavila z určitého počtu předem daných otázek. Na tyto otázky všichni respondenti odpovídají pokud možno v předem určeném pořadí a formulace otázek je u všech respondentů stejná, aby docházelo k co nejmenšímu zkreslení.

Rozhovor jsem vybrala proto, aby návratnost odpovědí byla velká s přihlédnutím k poměrně malému počtu respondentů. Na druhou stranu se jedná o techniku náročnější na čas a také na zpracování.

Každého respondenta jsem poučila o anonymitě výzkumu a také o účelu, pro něj je tento výzkum prováděn.

Vzorový scénář rozhovoru je uveden v příloze diplomové práce.

6.1.4. Metoda zpracování získaných dat

Rozhovory probíhaly v přirozeném prostředí respondentů, tedy na pracovišti.

Na úvod jsem provedla malé interview, kdy jsem seznámila respondenty s účelem výzkumu, svou rolí tazatele i rolí respondentů. Proběhlé rozhovory jsem si zapisovala se svolením respondentů na papír. U respondentů, kteří mi své odpovědi na otázky zaslali poštou, jsem měla zaznamenávání zjednodušené.

6.2. Vyhodnocení

Tato část práce je zaměřena na vyhodnocení a interpretaci zjištěných skutečností, které byly získány rozhovory s jednotlivými poskytovateli sociálních služeb. Všichni respondenti se stavěli k rozhovoru zodpovědně a odpovídali poměrně ochotně s tím, že věděli, že jejich konkrétní odpovědi budou použity pro mou bakalářskou práci.

6.2.1. Výsledky šetření

Jednotlivé záznamové archy jsem opatřila číslicemi 1 až 9 s tím, otázky jsou označeny 1 až 8.

První otázkou jsem se chtěla zjistit, jestli poskytovatelé sociálních služeb vidí nabídku sociálních služeb pro dospělé s PAS jako dostatečnou.

Co si myslíte o návaznosti péče o osoby s PAS?

- 1. Občanské sdružení APLA se snaží zajistit i tuto péči. V současné době poskytujeme klientům službu Podporovaného zaměstnávání a dále i nově Tréninkové bydlení, kde již nyní funguje první klient.*
- 2. V posledních letech se situace zlepšuje, ale stále není dostatečný počet služeb zejména v regionech a v dostatečné kapacitě.*
- 3. Co vím z doslechu – návaznost péče o osoby s autismem je nedostačující (chráněné bydlení, podporované zaměstnávání atd.).*
- 4. Pro dospělé klienty je velmi nedostačující.*
- 5. Záleží v jakém stupni autistické projevy a stupeň postižení dané osoby je. Návazná péče po 26ti letech (kdy končí školní docházka postižených) je nedořešená, v domácí péči, kdy navštěvovali postižení různé kroužky při spec.školách končí a tak jim i končí zaběhlá činnost a jejich „radost“.*
- 6. Ačkoli kapacitně nedostačující, tak přeci jenom existuje služba podpory rodin s malými dětmi a sice nesnadno, ale daří se zařazování do MŠ. Chybí návaznost v podpoře rodin ve školním věku – podpora již není v rámci prevence problémů, řeší se jen problémy již vzniklé. Ideální by byla jakási následná péče o rodiny dětí, které již věkově nespádají do rané péče, ale přitom stále řeší nové a nové obtížné situace. No a samozřejmě chybí pobytové služby pro dospívající a dospělé lidi s PAS – to je noční můra rodičů dětí, které jsou dnes malé.*
- 7. V rámci naší organizace ok, potýkáme se ale s chaosem v této oblasti (cílová skupina – autismus).*
- 8. No prakticky o žádné nevím, teoreticky tady asi nějaká bude.*
- 9. ... že je potřeba ...*

Je dostačující? Pokud ne, co v ČR chybí?

- 1. Určitě je stále na čem pracovat. APLA Praha, Střední Čechy, nabízí široké spektrum služeb. Do budoucna doufám, že tyto nabídky budou umožněny i klientům jiných krajů ČR.*
- 2. Ne, především chráněná bydlení a služby pro dospělé.*
- 3. ne*

4. *Ano, chybí zde chráněné, podporované bydlení pro osoby s autismem, domovy pro osoby s autismem a problémovým chováním, pracovní uplatnění či jiné aktivity vhodné pro dospělé klienty s autismem.*

5. *Částečně jsem odpověděl v předchozí otázce, chybí toho v ČR více, můžete vznést dotazy třeba na Národní radu pro zdravotně postižené.*

6. *Dostačující samozřejmě není – viz výše. Některé služby chybí úplně a ty které jsou, jsou kapacitně naprosto nedostačující. Rozdíly jsou také v krajích – v Praze a Středočeském kraji jsou na tom rodiny relativně dobře, v Plzni je to právě naopak.*

7. *Individuální plány péče (case management), problémy v oblasti bydlení a služeb pro dospělé osoby s autismem*

8. *Chybí DOSTATEČNÁ finanční pomoc státu a zájem veřejnosti.*

9 *Je nedostačující, malá nabídka nebo kapacita služeb na tak velkou poptávku po službách*

Shrnutí: Poskytovatelé sociálních služeb mají jednotný názor na to, že návaznost péče o osoby s PAS je naprosto nedostatečná. Jejich odpovědi jsou samozřejmě ovlivněny jejich vlastní zkušeností odbornou i osobní. V posledních letech se služby zlepšují, ale nejsou v dostatečné kapacitě. Za velice potřebné je považována služba case managementu a pro dospělé podporované zaměstnávání i chráněné bydlení a domovy určené přímo pro klienty s PAS. Objevuje se také názor, že rozdíly jsou v krajích – jiné služby se nabízejí v Praze a Středočeském kraji a jinak na tom jsou rodiny Plzni.

Co si myslíte o zaměstnávání dospělých s PAS?

Dále jsem se chtěla dozvědět to, co si myslí respondenti o zaměstnávání osob s PAS. Jestli je možné a jaké přináší úskalí.

1. *Zajišťujeme službou Podporovaného zaměstnávání (PZ).*

2. *Obecně je jakákoli integrace lidí s postižením na otevřený pracovní trh krokem kupředu.*

3. *Každý má právo na práci – tak i člověk s autismem.*

4. *Je možné a je skvělé pokud se daří, lidé s autismem jsou schopni obstát na trhu práce.*

5. *Velice problematické, se slabými autistickými projevy lze podle mě zaměstnávání řešit s dohledem a kratší pracovní dobou v chráněných dílnách.*

6. *Pracuji s malými dětmi, takže tuto problematiku tolik neovládám. Nicméně, pro některé druhy zaměstnání se dokonale hodí – i víc než my „zdraví“.*
7. *Velmi důležité. Lidé s autismem mají velké a často zajímavé schopnosti, které je ale potřeba tvarovat kvalitními službami. To je náročný úkol.*
8. *Skvělá věc.*
9. *Každý má právo na svobodnou volbu povolení, tedy i osoby s PAS.*

Jaká jsou úskalí v zaměstnávání dospělých s PAS, proč je složité?

1. *Zde je mnoho faktorů, záleží na symptomaticke jednotlivých klientů. Samozřejmě ale hlavním a nejčastějším deficitem je komunikace (se zaměstnavatelem, s kolegy, příp. zákazníky apod.).*
2. *Protože většinou vyžadují pravidelný režim, určité rituály, pevně daný řád a ne všechny pracovní pozice jsou pro ně vhodné.*
3. *Každý člověk, který je více či méně odlišný může mít ve většinové společnosti větší či menší problémy – bez pochyby i člověk s autismem. Největším problémem pro zaměstnávání lidí se zdravotním postižením (včetně autismu) je neznalost většinové společnosti co se týká lidí se zdravotním postižením (co to znamená mít nějaké postižení, jak ten člověk žije, kde, co umí, co mu nejde ...).*
4. *Stejně jako u jiných znevýhodnění je na trhu práce malá poptávka. Mají oproti ostatním větší potíže s prací v kolektivu, nejsou zcela pružní v řešení nenadálých situací.*
5. *Protože autisti se nedovedou soustředit a výsledek jejich „činnosti“ je problematický.*
6. *Je to prostě „náročnější na přípravu“ a vyžaduje to jistou toleranci od zaměstnavatele i kolegů – ale tato tolerance se vůbec netýká pracovních výsledků, pokud je člověk s PAS, zařazen na odpovídající místo, jeho výsledky jsou naprosto srovnatelné s ostatními.*
7. *Předně zaměstnávání lidí s postižením není u nás dobře zakotveno a není o něm příliš velké povědomí (firmy, zákony apod.). U lidí s autismem je problém se sociálními vztahy na pracovišti a v motivaci. Není zas tak složité najít pro lidi s autismem vhodné zaměstnání, kde by mohli uplatnit své schopnosti. Na druhou stranu je těžké „zařídít vše okolo“, obzvláště u klientů s problémovým chováním.*
V oblasti chráněných dílen je situace podobná, chráněné dílny lidí s autismem většinou nepřijímají a nejsou na ně při praveni.
8. *Autisté mají také svůj určitý rytmus a návyky (často stereotypní jednání), kterému se musí přizpůsobit pracovní náplň a prostředí. Takových pracovních míst asi není příliš mnoho.*

9. *Nevím jestli složité... Osoby s PAS mají své specifické potřeby, které když se uspokojí, tak pracují standardně jako kdokoliv jiný.*

Shrnutí: Všichni respondenti se shodují, že každý má právo na zaměstnání, tedy i dospělý s PAS. Zařazení na běžný pracovní trh je sice problematické, ale pro postiženého znamená postup v rehabilitaci a získávání dalších sociálních dovedností a procvičování těch, které již umí. Příprava je náročnější a vyžaduje jistou toleranci od zaměstnavatele i kolegů, ale jakákoliv integrace na otevřený pracovní trh je krokem kupředu. Problémem pro osoby s PAS jsou sociální vztahy na pracovišti, motivace a návyky, které k jejich osobě patří. Proto je důležitá trpělivost a vstřícnost od lidí, které s nimi pracují.

Zabývá se zaměstnáváním takto postižených nějaká organizace?

V tomto okruhu dotazování jsem se chtěla dozvědět od poskytovatelů, zda vědí o nějaké organizaci, občanském sdružení, které nabízí služby sociální a pracovní rehabilitace.

1. *APLA Praha, Střední Čechy, o.s.*

2. *Vyloženě na problematiku autismu se specializuje APLA Praha, Střední Čechy, o.s., ale lidé s autismem mohou využít i služeb vhodných agentur Podporovaného zaměstnávání včetně našeho Tranzitního programu.*

3. *Asociace pomáhající lidem s autismem – APLA - Sociálně rehabilitační středisko – poskytují i službu podporované zaměstnávání.*

4. *APLA Praha, Střední Čechy, o.s.*

5. *Nevím, neslšel jsem o žádné, ale je pravda, že jsem nehledal.*

6. *APLA Praha, má program na podporované zaměstnávání, pořádá i kursy.*

7. *APLA (speciálně zaměřená), Rytmus o.s., V některých případech Máme otevřeno*

8. *Jestli přímo zaměstnává, to nevím ale organizace starající se potřeby autistů je ADRA. Nicméně zaměstnání většinou obstarává Úřad práce a taktéž několik podvodných společností čerpající státní příspěvky.*

9. *APLA Praha, Střední Čechy, o.s.*

Shrnutí: Většina poskytovatelů sociálních služeb, kromě jednoho, odpověděla, že služby sociální rehabilitace formou zaměstnávání nabízí APLA, o.s (*Asociace pomáhající lidem*

s autismem). Jeden respondent o nikom nevěděl a jeden si pravděpodobně Aplu spletl s Adrou. Jen jeden respondent uvedl mimo Aply ještě o.s. Máme otevřeno a o.s. Rytmus.

Existuje v ČR nějaká samostatná chráněná dílna, která by dospělé s PAS zaměstnávala?

1. *APLA Praha, Střední Čechy, o.s. v rámci programu PZ*
2. *Nevím o chráněné dílně, která by se specializovala na zaměstnávání lidí s autismem, ale máme k dispozici seznam různých chráněných dílen v celé ČR, kde by mohli pracovat i lidé s autismem.*
3. *To nevím.*
4. *V rámci sociální rehabilitace APLA Praha, Střední Čechy, o.s. existuje tréninková dílna pro lidi s autismem. Nejde však o klasickou, registrovanou chráněnou dílnu se zaměstnaneckým poměrem.*
5. *Nevím, můžete zkusit vyhledávat na internetu.*
6. *V APLA Praha je chráněná dílna, ale nefunguje každý den. Předpokládám, že v ostatních chráněných dílnách se najde občas nějaký člověk s PAS, ale nevím o žádné, která by se zaměřovala přímo na tyto poruchy.*
7. *Dílna v APLA Praha je v experimentálním stádiu. Jinak nevím o tom, že by někde takto zaměřená byla.*
8. *Záleží na závažnosti, příp. dalších kombinací postižení a autista může vstoupit do kterékoliv chráněné dílny.*
9. *Nevím, zda myslíte dílnu, která zaměstnává pouze osoby s PAS – o té nevím a jinak chráněné dílny zaměstnávají osoby s PAS, např. Duha.*

Shrnutí: Polovina respondentů uvedla, že chráněnou dílnu provozuje o.s. APLA. Není to však klasická chráněná dílna se zaměstnaneckým poměrem, ale funguje jako tréninková dílna v rámci sociální rehabilitace. Další organizací, která chráněnou dílnu provozuje, je Společnost DUHA. Tato dílna není však pouze pro osoby s PAS, ale zaměstnává i klienty s jiným postižením.

6.2.2. Vyhodnocení jednotlivých dat

Cílem mé práce bylo proniknutí do problematiky osob s PAS. Dozvědět se, co je autismus, jaké sebou přináší problémy a jaké potřeby tito lidé mají. Jaká je návaznost služeb sociální rehabilitace osob s PAS a návaznost služeb po absolvování povinné školní docházky? To byla otázka, na kterou jsem se snažila odpovědět.

V podstatě všichni pracovníci v sociálních službách, se kterými jsem své rozhovory vedla, vidí návaznost služeb jako nedostačující. Některé služby chybí úplně a ty které organizace nabízejí, jsou kapacitně naprosto nedostačující. Po absolvování povinné školní docházky se naskytne problém, kam bude takto postižený člověk docházet, kde bude svůj volný čas trávit, jak využije to, co se ve škole naučil, a kde bude získávat další sociální dovednosti. Počet chráněných míst v bydlení a domovech pro osoby s PAS je značně malý a tato služba se nabízí v podstatě jen v Praze a Středočeském kraji. Zaměstnávání a uplatnění na trhu práce je skoro nulové. Povědomí o něm není příliš rozšířené a firmy se bojí tyto lidi zaměstnávat, kvůli jejich problémům v komunikaci a sociálních vztazích.

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením, konkrétně osob s PAS, vidí jako velmi dobrou věc a vítají případné zřízení takové služby. Nepochybně se jedná o mínění odborné veřejnosti a věc není podepřena nazíráním potencionálních zájemců o službu sociální rehabilitace.

Mám však za to, že poskytovatelé sociálních služeb mají na současnou situaci na trhu sociálních služeb odborný náhled podepřený zkušenostmi a jejich názor je tedy celkově kompetentní. V podstatě všichni moji respondenti se vyslovili obdobně.

V průběhu mého prvního rozhovoru s jedním z respondentů vyšla najevo skutečnost, že APLA, o.s. v rámci své sociální rehabilitace otevřela chráněnou dílnu, která sice není přímo službou sociální rehabilitace, ale týká se vytvoření pracovního zázemí a praxe pro občany s PAS formou chráněné dílny.

V rozhovorech s laickou veřejností jsem došla ke zjištění, že se staví celkem pozitivně k začlenění osob se zdravotním postižením a s PAS do většinové společnosti a do běžného života vůbec - ať už se jedná o vzdělávání, zaměstnání, rodinný život či problematiku běžné komunikace.

Otázka, zda je návaznost péče o osoby s PAS po absolvování povinné školní docházky, se ukázala jako odůvodněná. Odborná i laická veřejnost můj předpoklad

potřebnosti potvrdila, služby pro osoby s PAS v současné době nejsou dostačující a nejsou schopny splnit všechny požadavky a potřeby určité skupiny osob s PAS.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo proniknout do problematiky lidí s PAS a jejich potřeb sociální rehabilitace. Téma práce jsem si vybrala s ohledem na důležitost sociální rehabilitace takto postižených, která je dlouhodobým celoživotním procesem, který směřuje k dosažení samostatnosti a soběstačnosti v maximální možné míře s ohledem na jejich zdravotní stav, a to za účelem co nejvyššího stupně jejich sociálního začlenění.

K provedení analýzy potřeb jsem prostudovala dostupné zdroje informací, které souvisí se současným stavem sociálních služeb, hlavně jsem se však samozřejmě soustředila na problematiku dětí a dospělých s PAS obecně. Na jejich vzdělávání, sociální rehabilitaci a posléze i pracovní rehabilitaci.

Zaměřila jsem se na klasifikaci autismu, na příčiny vzniku, diagnostiku, oblasti postižení a na vzdělávání a sociální učení osob s PAS. V další části své práce popisují jednotlivé poskytovatele, druhy sociálních služeb, které poskytují. Zmínila jsem problém sociální izolace, sociální rehabilitace i pracovního uplatnění na otevřeném trhu práce. Následně jsem se soustředila na problém pracovního zařazení osob se zdravotním postižením a specifika osob s PAS.

Součástí bakalářské práce se stal výzkum, který jsem provedla za pomoci polostandardizovaných rozhovorů, které jsem vykonala na desetičlenném výzkumném vzorku tvořeném poskytovateli různých sociálních služeb pro osoby s PAS.

Výstupy z rozhovorů naznačují, že poskytovatelé sociálních služeb vnímají poskytování služeb osobám s PAS jako problematické s mnoha nedostatky. Všichni by uvítali rozšíření služeb o programy zahrnující sociální a pracovní rehabilitaci dospělých s PAS formou zaměstnání.

Otázka potřeby sociální rehabilitace v návaznosti na ukončení povinné školní docházky pro osoby s PAS, se projevila s ohledem na výsledky rozhovorů jako opodstatněná. Odborná i laická veřejnost potvrdila mou domněnku, že služby pro osoby s PAS jsou naprosto nedostačující. Chybí zde chráněné bydlení a pracovní uplatnění na trhu práce.

Shrnutí

Problematika sociální exkluze osob s PAS je i v současné době stále problémem, kterým by se měly odborné kruhy zabývat.

Pod sociální službou těmto jedincům si není vhodné představovat pouze organizace nabízející stacionární péči jako jsou například domovy pro osoby se zdravotním postižením. Nová doba přinesla rovněž rozkvět denních center či různých typů stacionářů a chráněných dílen, které poskytují lidem s PAS možnost využívat jak rodinnou tak i odbornou péči.

Ani tyto typy služeb však nejsou všezahrnující a nezohledňují veškeré potřeby takto postižených lidí osob. Co se týká přechodného a podporovaného zaměstnávání lidí s PAS, setkala jsem se v podstatě jen se zaměstnanými, kteří měli Aspergerovým syndromem a vysoko funkčním autismem.

Obecně se jedná o osoby, které mají mnohem větší potenciál účastnit se aktivně života ve společnosti, než jim zatím tato společnost přiznává nebo je ochotna připustit.

Tento jejich potenciál lze využít k jejich seberozvoji a sebeuplatnění přiměřeným zájmem o jejich osobu a současně tím, že jim bude ponechána patřičná míra svobody. Tato přiměřenost obojího by měla vyústit v optimální podporu jedince, kdy nebude ani přepečováván, ale rovněž ani zanedbáván či dokonce zneužíván.

Résumé

Currently the issues of social exclusion of PAS people are still persisting and professional circles should address them.

Social services for PAS individuals are not representing only organizations providing stationary care like housing for disabled people. Nowadays, social services have developed into day-care centers and other types of stationary care, sheltered workshops where people with PAS disability can obtain family and professional care.

However these services are not covering all aspects and not reflecting all needs of such disabled people. Generally it is about persons with greater potential to participate actively in social life then it is admitted by society these days. Their potential can be used for their self-development supported by the involvement and proportionate attention along with appropriate degree of freedom being granted to them. The appropriate mixture of the above mentioned should result into optimal support for each person, where no one would be misused, neglected or receive an abundance of care.

According to the opinion of town and gown a huge need of social rehabilitation exists for adults with PAS disability. Regarding the possibility of supported temporary employment, I have met people with Asperger syndrome and high level of autism being employed.

Seznam použité literatury

- APLA, o.s.: Výroční zpráva Apla, o.s., Praha 2008
- BĚLOHRÁDKOVÁ, L., GNANOVÁ, E.: Podporované zaměstnávání pro lidi s Aspergerovým syndromem, APLA 2008
- HOWLIN, P.: Autismus u dospívajících a dospělých, Cesta k soběstačnosti, Portál 2005
- HRDLIČKA, M., KOMÁREK, V.: Dětský autismus, Portál 2004
- GILLBERG, Ch., PEETERS, T.: Autismus – zdravotní a výchovné aspekty, Portál 1998 (2003)
- JELÍNKOVÁ, M.: Autismus VIII, Pedagogicko-psychologické hodnocení a výchovně vzdělávací strategie u žáků s autismem, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha 2004
- KOŘÍNKOVÁ, D a kol.: Souhrnná metodika podporovaného zaměstnávání, Rytmus 2005
- KOŘÍNKOVÁ, D. a kol.: Pracovní uplatnění klientů ústavní péče, Rytmus, QUIP, Česká unie pro podporované zaměstnávání 2006
- KREJČÍŘOVÁ, D.: Autismus VII, Diagnostika poruch artistického spektra, Institut ped. – psych. poradenství ČR, Praha 2003
- KREJČÍŘOVÁ, D.: Autismus VII, Diagnostika poruch artistického spektra, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha 2003
- LAMPOVÁ, M.: Metodika pro asistenty a konzultanty Podporovaného zaměstnání 2008
- LANGMAIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: Vývojová psychologie, Grada Publishing, s.r.o. 1998
- LECHTA, V.: Diagnostika dětského autismu, Portál 2003
- MÁME OTEVŘENO, o.s.: Výroční zpráva Máme otevřeno, o.s., Praha 2008
- MATOUŠEK, O a kol.: Základy sociální práce, Portál 2001
- MATOUŠEK, O a kol.: Metody a řízení sociální práce, Portál 2003
- MCSSP: Adresář poskytovatelů sociálních služeb, Praha 2004
- MPSV: Zákon o sociálních službách, č. 108/2006 Sb.
- PEETERS, T.: Autismus, od teorie k výchovně-vzdělávací intervenci, Scientia 1998
- PROCHÁZKOVÁ, A.: Socializace dětí s autismem, AP, Praha 2006
- RICHMAN, S.: Výchova dětí s autismem, Portál 2006
- RYTMUS, o.s.: Výroční zpráva Rytmus, o.s., Praha 2008
- ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol.: Dětská klinická psychologie, Grada Publishing, s.r.o. 1997
- SBORNÍK METODICKÝCH MATERIÁLŮ K PRACOVNÍ REHABILITACI, Praha 2008

SCHILER, E., MESIBOV, G. B.: Autistické chování, Portál 1997

SCHOPLER, E., REICHLER, R. J., LANSINGOVÁ, M.: Strategie a metody výuky dětí s autismem a dalšími vývojovými poruchami, Portál 1998

STANDARDY PODPOROVANÉHO ZAMĚSTNÁVÁNÍ, Česká unie pro podporované zaměstnávání 2004

VAGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie, KAROLINUM UK, Praha 1999

VOCILKA, M.: Výchova a vzdělávání autistických dětí, Septima 1994

ZÁKON O SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH, Zákon č. 108/2006, zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů 2006

ZÁKON O ZAMĚSTNANOSTI, Zákon č. 435/2004, zákon o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů 2004

Internetové odkazy:

APLA, o.s.:

<<http://www.praha.apla.cz/socialni-rehabilitace/index.php>>

AUTISTIK, o.s.:

<www.volny.cz/autistik/>

KOHOUTEK, R. Sociální izolace:

<<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-izolace>>

MPSV ČR. 2003. Bílá kniha v sociálních službách, konzultační dokument:

<http://email.seznam.cz/redirect?http://www.mpsv.cz/files/clanky/736/bila_kniha.pdf>

MPSV ČR, Chráněné pracovní místo a chráněné pracovní dílny:

http://portal.mpsv.cz/sz/local/do_info/ostatniinformace/chpm_chpd>

MPSV ČR, Pracovní rehabilitace:

<http://portal.mpsv.cz/sz/local/do_info/ostatniinformace/rehabilitace>

MPSV ČR, Registr poskytovatelů sociálních služeb:

<http://iregistr.mpsv.cz/socreg/vitejte.fw.do?SUBSESSION_ID=1262640560086_2>

PSI, Sociální vyloučení:

<http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=763:socialni-vyloueni-exkluze&catid=550:h1-slovníek-pojm&Itemid=339>

RETT COMINUTY, o.s.:

<<http://www.rett-cz.com/cz/o-nas/projekt>>

RYTMUS, o.s.:

<http://www.rytmus.org/rytmus/index.php?p=co_delame&site=default>

SOSNOVSKÁ, M.: Tranzitní Program Máme otevřeno o.s.

<<http://www.mameotevreno.cz/html/index.php?s1=1&s2=9&PHPSESSID=5f8eefc6095285472fcb2fb44e0753ba>>

Studijní materiály pro budoucí zdravotní sestřičky a nejen pro ně:

<<http://www.yarousch.cz>>

SVAZ TĚLESNĚ POSTIŽENÝCH, 2008, Stanovy:

<http://www.svaztp.cz/_doc/462.pdf>

TOUŠEK, L. Sociální vyloučení a prostorová segregace.FF ZČU:

<<http://antropologie.zcu.cz/clanek/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>>

ÚŘAD PRÁCE, Základní poučení účastníka pracovní rehabilitace:

<http://portal.mpsv.cz/sz/obcane/formulareobcana/pouceni_07.pdf>

Přílohy

Otázky k rozhovorům s poskytovateli sociálních služeb pro osoby s PAS

- 1) V jakém zařízení pracujete?
- 2) V čem spočívá Vaše pracovní náplň?
- 3) Co si myslíte o návaznosti péče o osoby s PAS?
- 4) Je dostačující? Pokud ne, co v ČR chybí?
- 5) Co si myslíte o zaměstnávání osob s PAS?
- 6) Jaká jsou úskalí v zaměstnávání dospělých s PAS, proč je složité?
- 7) Zabývá se zaměstnáváním takto postižených nějaká organizace?
- 8) Je v ČR nějaká samostatná chráněná dílna, která by dospělé s PAS zaměstnávala?
- 9) Váš věk, pohlaví a dosažené vzdělání?